

Impacte de la llei de promoció de l'autonomia personal i atenció a les persones en situació de dependència sobre l'ocupació en el sector de serveis d'atenció a persones amb dependència a Mataró i el Maresme

1. Antecedents

Aquest estudi s'emmarca dins de les mesures que des del Servei d'Ocupació de l'IMPEM s'impulsen per donar suport als diversos sectors d'activitat econòmica de la ciutat. En aquest cas es tracta del sector dels serveis d'atenció a les persones amb dependència i, en particular, s'enquadra dins de la línia d'actuació 2.2.1 del Pacte pel Desenvolupament Econòmic i Social (PDES) per al foment de l'ocupació de les dones en el sector d'atenció a la gent gran dependent. Així mateix, aquesta acció també s'enquadra dins del Pacte Local per a l'Ocupació 2004-2007, signat per l'Ajuntament, els sindicats i els empresaris.

L'envelliment de la població de Mataró, així com l'augment progressiu de la incorporació de la dona al mercat laboral, entre altres factors, han tingut com a conseqüència un augment de les necessitats i, per tant, de la demanda d'atenció especialitzada a les persones, dels serveis residencials i dels serveis d'atenció domiciliària. La prestació d'aquests serveis supera l'àmbit local i es concreta en l'existència, en el conjunt del Maresme, d'unes 120 entitats i empreses del sector que atenen les persones que requereixen aquest tipus de serveis.

A principis de l'any 2007, l'IMPEM i l'Associació Catalana de Recursos Assistencials (ACRA), amb el suport de l'Institut de l'Envelliment de la UAB, van elaborar la primera edició del BARÒMETRE PAAD MARESME, estudi realitzat a través d'una enquesta sobre la situació i les perspectives d'activitat i ocupació adreçada a les entitats privades registrades oficialment al Departament d'Acció Social i Ciutadania com a proveïdores de serveis de suport a les persones amb dependència.

D'una banda, el Baròmetre PAAD avalua la capacitat de les entitats que ofereixen serveis de suport a la dependència al Maresme enfront dels reptes de la Llei de la Dependència i de la nova Llei de Serveis Socials. De l'altra, detecta les principals necessitats i problemes d'aquestes entitats amb la finalitat d'orientar les futures actuacions de suport de l'IMPEM i de l'ACRA. Així, doncs, es tracta d'un instrument orientat al seguiment de les dades sectorials més rellevants, però també a l'assessorament de polítiques locals d'intervenció dirigides a facilitar el desplaçament del mercat de treball i de l'oferta de serveis.

La meitat de les entitats registrades com a proveïdores de serveis socials de suport a les persones amb dependència de la comarca del Maresme van participar en la primera edició del Baròmetre PAAD. Això ha dotat de representativitat estadística els resultats de l'estudi que tot seguit es presenten per al conjunt de la comarca i Mataró.

Les entitats que han participat en el Baròmetre PAAD 2007 evidencien que es tracta d'un sector que presenta una evolució favorable de la seva activitat i que es troba en plena expansió.

2. L'impacte de la Llei 39/2006 al Maresme

Les previsions oficials del Programa de Promoció de l'Autonomia Personal i Atenció a les Persones en Situació de Dependència (PRODEP) del Departament d'Acció Social i Ciutadania de la Generalitat configuren uns escenaris territorials, quant al nombre de beneficiaris de la Llei de la Dependència, que s'apropen a les 25.000 persones a la comarca del Maresme, de les quals unes 7.000 resideixen a Mataró. Del total, al voltant d'un 40% podrien ser beneficiàries de la Llei de la Dependència en algun dels tres graus de severitat que s'hi contemplen. A partir d'aquestes previsions, hom conclou que el col·lectiu total de persones amb dependència representa entre el 3,5% i el 4,5% del total de la població.

Els escenaris territorials disponibles posen de manifest que la dependència es concentra en la població més gran, en particular en les persones que tenen 80 anys o més, edat a partir de la qual es troben en situació de dependència prop de la meitat del col·lectiu. Només a Mataró hi ha 1.079 persones amb un grau de dependència cobert per la nova llei i 1.073 persones en situació de dependència lleugera dins del col·lectiu de 80 anys o més. No obstant això, els col·lectius de 65-79 anys i 18-64 anys, atès el seu pes demogràfic, agrupen el major nombre de persones amb dependència, especialment les de dependència lleugera que no seran cobertes per la nova llei, tot i que també seran en part demandants potencials de serveis d'atenció social.

Les perspectives d'escenaris futurs que es disposen per a Catalunya indiquen que la població amb dependència augmentarà un 9,6% fins al 2015, d'acord amb l'evolució prevista de la població, tot considerant que la prevalença de la dependència es mantingui constant. La dependència de

més severitat, la que cobreix la nova llei, presenta un augment del 14%, enfront del 6,6% de la dependència lleugera. Si s'aplica aquest mateix creixement a la comarca del Maresme i a Mataró trobem que la població amb dependència arribarà, respectivament, a les 28.000 i 7.600 persones, mentre que la població que hauria de beneficiar-se de la nova llei seria de 11.800 i 3.200 persones, respectivament.

Si contrastem aquests escenaris territorials amb les dades actuals del conjunt del sector de serveis d'atenció a les persones amb dependència observarem que existeix un important potencial de creixement del sector, que s'anirà configurant al llarg del desenvolupament de la Llei de la Dependència (període 2007-2015). A més, cal subratllar que a Catalunya aquest procés es veurà reforçat amb la futura nova Llei de Serveis Socials.

Així, doncs, les perspectives del sector contempen un escenari de creixement de la demanda de serveis, afavorida per l'envelliment demogràfic, els nous patrons familiars i les polítiques socials de reconeixement del dret a l'atenció de les persones en situació de dependència. En aquest context favorable cal dur a terme un treball de prospectiva per tal d'avaluar la capacitat de l'oferta del sector al territori i mirar de donar resposta a aquest creixement, analitzar els problemes que puguin sorgir i determinar les actuacions que es poden dur a terme per facilitar el creixement futur del sector. En particular, es tracta d'abordar la capacitat de creixement de l'activitat dels diferents serveis i les necessitats de noves contractacions al territori, a més de millorar la gestió, l'organització i la qualitat assistencial per part de les entitats i els professionals del sector.

Cal tenir present, però, que el desplegament previst de la Llei de la Dependència és gradual i va des de l'any 2007 fins al 2015. La incorporació prevista de beneficiaris s'ha programat de manera progressiva en funció del grau i del nivell de dependència. Així, les persones reconegudes oficialment com a dependents accediran als beneficis de la Llei de la Dependència d'acord amb el calendari següent:

- Any 2007: Grau III, nivell 1 i 2.
- Any 2008: Grau II, nivell 2.
- Any 2009: Grau II, nivell 1.
- Any 2011: Grau I, nivell 2.
- Any 2013: Grau I, nivell 1.

A més, també cal tenir en compte que l'any 2007, el primer d'implantació de la llei, l'accés al sistema s'ha fet gradualment, de manera que els primers beneficiaris han començat a rebre les prestacions i/o serveis recollits en la llei a finals del 2007 i principis del 2008, fet que ha determinat que el seu impacte sobre el consum de serveis de suport a les persones amb dependència estigui sent molt reduït.

Això no obstant, l'evolució de les sol·licituds de valoració de dependència al llarg dels primers mesos d'implantació de la llei, entre els mesos de maig i octubre del 2007, permet reconèixer que la llei començarà a tenir un impacte sobre el sector l'any 2008. En particular, entre els mesos de gener i febrer, atesa

l'acumulació d'expedients de beneficiaris de la Llei de la Dependència que s'ha produït al llarg dels mesos de novembre i desembre del 2007. Cal tenir present que la majoria de les sol·licituds avaluades al 2007 han estat de persones en situació de Grau III i Grau II, nivell 2, i, per tant, beneficiàries actuals de la llei. A mitjans del mes de desembre del 2007, un cop fetes prop de 35.000 valoracions a tot Catalunya, aproximadament el 78% tenien com a resultat el reconeixement del Grau III, i l'11% tenien el Grau II, nivell 2.

Les dades disponibles per a la comarca del Maresme indiquen que a principis de novembre s'havia resolt la valoració de dependència d'un total de 1.206 persones, de les quals 964 eren de Grau III, i 99 de Grau II, nivell 2. Del total de persones avaluades, només 171 eren usuàries de centres residencials, mentre que la resta són al domicili.

A Mataró, a 31 de desembre del 2007, segons dades del Departament d'Acció Social i Ciutadania de la Generalitat, s'hi han presentat 724 sol·licituds de reconeixement del grau de dependència, de les quals 530 (73,20%) ja han estat valorades. La majoria de casos analitzats (400) han estat valorats com a Grau III, que fa referència a persones que pateixen gran dependència, seguits pels de Grau II (83) i els de Grau I (38). Dels 724 casos analitzats, només 9 han estat declarats com a no dependents.

3. Activitat registrada en el sector

El Registre d'Entitats de Serveis Socials de la Conselleria d'Acció Social i Ciutadania de la Generalitat de Catalunya és d'inscripció obligatòria per a les entitats públiques i privades que presten serveis socials a Catalunya, entre els quals hi ha els serveis socials de suport a les persones amb dependència. Aquest registre ofereix informació relativa a la naturalesa jurídica de les entitats, la ubicació de la seva seu social, els tipus de serveis registrats i la capacitat registrada.

D'acord amb aquesta font, al gener del 2007, al Maresme hi havia un total de 113 entitats registrades amb seu social a la comarca, de les quals 20 tenen la seva seu a Mataró. Aquestes entitats tenien registrats un total de 195 serveis al Maresme i 37 a Mataró. Al gener del 2008, el registre contempla un total de 112 entitats, de les quals 20 són a Mataró. Al llarg de l'any 2007 s'ha produït una alta i dues baixes d'entitats.

A més, en el sector s'han produït altres canvis que s'han concentrat en tres tipus de serveis: el centre de dia per a gent gran, les residències assistides per a gent gran i el servei de suport a l'autonomia a la pròpia llar. En el cas dels centres de dia per a gent gran s'han obert sis nous centres a la comarca amb una capacitat total de 169 places, de manera que s'ha passat de 51 a 57 centres. Per la seva banda, l'any 2007 s'han obert tres residències assistides per a gent gran, amb un total de 252 places, i s'ha tancat un centre, amb 24 places, i un altre centre ha reduït la seva capacitat en 8 places. En total, s'ha passat de 75 a 77 centres residencials assistits a la comarca, amb un augment de 220 places. Finalment, en el cas del servei de suport a l'autonomia a la pròpia llar s'ha produït el tancament d'un centre, de manera que aquest servei passa de tenir tres centres a tenir-ne només dos.

A principis del 2008, els serveis residencials tenen registrades al Maresme un total de 5.656 places, la majoria de les quals corresponen a residències de gent gran (4.687), mentre que els serveis de centres de dia tenen registrades 1.143 places, adreçades també de manera majoritària a la gent gran (1.033). A Mataró, la distribució és semblant: hi ha 1.042 places residencials (727 places per a gent gran) i 232 places de centres de dia (188 per a gent gran).

Així mateix, es mantenen les dades registrades d'entitats que presten serveis domiciliaris al Maresme al llarg de l'any 2007. D'aquesta manera, hi ha dues entitats que presten serveis d'atenció domiciliària socio sanitària, dinou que presten els serveis d'ajuda a domicili (sense comptar nou ajuntaments que estan donats d'alta com a oferents en aquest servei), i tres que ofereixen els serveis de suport a l'autonomia a la pròpia llar. En el cas de Mataró hi ha una, sis i dues entitats, respectivament. El registre d'entitats de serveis socials no ofereix dades relatives a la capacitat dels serveis domiciliaris, tal com hem vist que fa per a l'atenció residencial i els centres de dia.

En general, es continua observant que les entitats ofereixen una oferta combinada de serveis per tal d'aprofitar les instal·lacions de l'establiment residencial, oferint sobretot residència i centre de dia. En canvi, les entitats que presten serveis domiciliaris només ofereixen aquest tipus de serveis.

4. Principals resultats de l'enquesta

Metodologia

S'ha fet una enquesta a partir d'un qüestionari que s'ha enviat a totes les entitats i empreses identificades per recollir informació sobre diferents aspectes relacionats amb l'aplicació de la Llei de

la Dependència i conèixer la repercussió que ha tingut en la seva activitat.

Es tracta d'un qüestionari tancat que recull variables bàsiques relatives a l'activitat de l'entitat, així com variables relacionades amb les expectatives dels gestors en relació amb l'evolució del sector i al comportament futur de l'entitat, i la seva relació amb el desplegament de la llei.

El qüestionari s'ha tramès per correu postal i electrònic. Un cop emplenat, el qüestionari es podia retornar tant per fax o correu electrònic com mitjançant un qüestionari allotjat en una pàgina web. S'han fet trucades de seguiment de les respostes de les 52 entitats que finalment hi han participat.

Nivell de participació

El nivell de participació global que s'ha assolit en l'estudi a la comarca del Maresme ha estat del 46%. En total, les entitats que han respost al qüestionari han estat 52, mentre que n'hi ha hagut 60 que han decidit no participar-hi.

La participació ha estat desigual segons el tipus de servei i el municipi de la seu social. La representativitat és moderada i força variable per a cada un dels serveis que es presten en el territori, entre el 0% i el 62%. A Mataró s'ha assolit un nivell de participació superior al de la comarca, amb la participació d'11 entitats, d'un total de 20 entitats registrades (55%).

Els resultats de l'enquesta per al conjunt del sector a la comarca del Maresme tenen un marge d'error màxim del 9,9%, amb un interval de confiança del 95%.

La major part de les entitats que han acceptat participar en l'enquesta corresponen al sector de la gent gran: el 91,6% en el cas del Maresme i el 95,5% en el cas de Mataró.

Ocupació/utilització dels serveis

Les entitats participants en l'enquesta gestionen un total de 2.902 places assistencials. En total, hi ha 301 places buides, la qual cosa representa un 10,4%

de les places registrades en el conjunt del sector. Ara bé, el nivell d'ocupació de les places assistencials és molt variable entre les entitats i es concentra principalment en els serveis de centre de dia. En qualsevol cas, les dades subministrades per les entitats s'han d'analitzar amb molta cautela atesa la poca fiabilitat de la informació proporcionada en aquesta qüestió.

En el cas dels serveis residencials hi ha una alta ocupació de les places, tret d'algunes entitats de fora de Mataró acabades de constituir. En canvi, en els serveis de centre de dia el nivell d'ocupació no és tan elevat, prop de les tres quartes parts, sent més elevat a Mataró (79,3%) que no pas en el conjunt del Maresme (71,4%). Aquest fet podria estar relacionat amb l'existència de dificultats de transport dels potencials usuaris, atès el fet que les ràtios d'aquest servei al territori es troben en valors similars als de Catalunya. Es tracta d'una qüestió que caldria analitzar més àmpliament amb la participació dels usuaris potencials i dels proveïdors del servei.

Respecte del nivell d'utilització dels serveis d'atenció domiciliària, el primer que crida l'atenció és que algunes entitats registrades com a proveïdors d'ajuda a domicili han manifestat que també ofereixen serveis que ells consideren d'atenció sociosanitària i suport a l'autonomia a la pròpia llar, sense que aquests estiguin registrats. Aquesta qüestió haurà de contrastar-se amb els proveïdors per veure si es tracta d'una qüestió de màrqueting o bé si ofereixen aquest tipus de servei sense haver-ho manifestat a l'Administració. De fet, les ràtios d'hores de servei per usuari mostren una intensitat de servei diferent segons la tipologia del servei, fet que apunta a diferències en el tipus de provisió.

El nombre de persones ateses al domicili la darrera setmana per les entitats participants ha estat de 1.227 persones i s'han realitzat un total de 3.810 hores d'atenció. La mitjana d'hores d'atenció per usuari és diferent segons el tipus de servei i se situa per sota de les previsions d'atenció domiciliària de les persones beneficiàries de la Llei de la Dependència amb Grau III, que estan entre les 70 i 90 hores al mes.

La contractació de personal

El nombre de persones contractades per les entitats participants en l'estudi ascendeix a un total de 1.246 persones a la comarca del Maresme, de les quals 284 es troben a Mataró. Si s'extrapola aquestes xifres al conjunt d'empreses que operen a la comarca estariem parlant d'un nombre de treballadors al sector de serveis d'atenció a les persones (SAP) superior als 4.000 al Maresme i als 1.000 a Mataró.

La major part de l'ocupació de les entitats participants es concentra en el sector de la gent gran, que al Maresme ocupen 988 persones, d'acord amb la major presència d'aquest tipus d'entitats. Tot i que en general predominen els contractes a jornada completa (68% per al conjunt del Maresme), hi ha diferències significatives segons el tipus d'activitat. Així, les entitats que només presten SAD o que proporcionen serveis en el sector de la discapacitat presenten les proporcions més baixes de personal a temps complet, 19% i 30%, respectivament.

Aquest fet diferencial també és present en la temporalitat del personal contractat. Les entitats de serveis d'ajuda domiciliària destaquen per una proporció més elevada del personal eventual, que arriba al 75%, mentre que les entitats del sector de la discapacitat només tenen un 5% de personal eventual. On hi ha escasses diferències és en relació amb la taxa de feminització del personal ocupat, majoritàriament dones, amb una proporció del 90% per al conjunt de les entitats que operen al Maresme. La situació general de l'ocupació del sector a Mataró difereix lleugerament de les pautes comarcals, ja que s'observa una menor taxa d'ocupació a jornada completa (45%) i una eventualitat més alta (44%). No obstant això, aquest fet pot venir determinat per la diferent tipologia d'entitats que operen al territori.

D'una banda, la proporció de personal immigrant està en funció del tipus d'activitat, resultant més elevada en els sectors de la gent gran i la discapacitat que no pas en el sector sociosanitari, probablement perquè en aquest sector hi ha un requeriment més gran de perfils professionals de qualificació universitària homologada. La presència de la immigració és especialment significativa entre les entitats que només presten serveis d'ajuda a domicili, on representen una de cada quatre persones ocupades. A Mataró, la taxa mitjana de personal immigrant és del 15%, molt similar a la del conjunt de la comarca (19%).

D'altra banda, en general, el sector està generant noves oportunitats d'ocupació i es pot esperar que ho continuï fent en el futur immediat. Així, la meitat de les entitats participants manifesta que han augmentat l'ocupació respecte d'ara fa un any. En canvi, han estat molt poques les entitats (6%) que han reduït el seu nivell d'ocupació durant aquest mateix període. A Mataró, l'evolució encara ha estat més favorable que no pas al Maresme, amb un 73% de les entitats que manifesten haver augmentat l'ocupació. A curt termini, es pot esperar que l'ocupació del sector al Maresme continuï augmentat, atès el fet que hi ha un nombre significatiu d'entitats que

preveuen contractar més professionals al llarg dels propers sis mesos. Hi ha previsions de noves contractacions en tots els perfils professionals, tret del d'assistent personal. Els perfils més demandats per les entitats corresponen a auxiliar de geriatria i ATS/DUE.

La selecció i el manteniment dels auxiliars de geriatria i/o treballadors/es familiars presenta dificultats per a les entitats del sector que consideren la dificultat per trobar personal adequat com un dels seus principals punts febles. Segons les entitats consultades, les causes d'aquestes dificultats corresponen, sobretot, al fet que altres sectors paguen uns salaris més alts i a l'existència de personal disposat a treballar, tot i no tenir la formació requerida ni tampoc prou experiència. En aquesta qüestió destaca, particularment, la problemàtica del servei d'ajuda a domicili que, segons les entitats, han de competir amb l'economia submergida. En aquest aspecte s'evidencia que, sovint, els treballadors prefereixen treballar per compte propi sense haver de declarar els ingressos.

En aquest context, les estratègies de selecció de personal que duen a terme les entitats són més aviat conservadores i poc proactives. Així, els recursos de selecció de personal més emprats són la recepció de sol·licituds de feina i les borses de treball municipal. Destaca el fet que no hi ha cap entitat que contracti els serveis de les empreses de selecció de personal i que només una de cada quatre entitats faci servir Internet per rebre propostes de treball. En canvi, les pràctiques formatives només són utilitzades per un 19% de les entitats del Maresme.

Les necessitats formatives

En el qüestionari es va plantejar a les entitats una oferta de cursos de direcció i gestió, així com d'atenció i prestació de serveis, per tal d'identificar les necessitats formatives del seu personal.

En l'àmbit de la direcció i la gestió, el curs més demandat correspon a la "Informació sobre la Llei de la Dependència". Després, l'ordre de les preferències següents depèn del territori de referència de l'entitat: les que tenen la seu social a Mataró demanen "Gestió dels recursos humans i la seva diversitat", mentre que al Maresme les empreses es decanten per "Eines per a la prevenció de conflictes a l'empresa".

En relació amb els cursos d'atenció i prestació de serveis, la primera demanda correspon al curs "Higiene postural", seguit pel curs de "Tècniques de Mobilització". A continuació, a Mataró es

demanda el "Taller de la memòria" i "Tècniques d'Infermeria", mentre que al Maresme es prefereix les "Malalties en la Gent Gran" i el "Taller de memòria", en quart lloc.

Opinions i expectatives

La percepció majoritària entre les entitats és que la seva situació econòmica és la mateixa que un any abans (38,5%) o millor (28,8%). Només un 17% de les entitats enquestades consideren que la seva situació ha empitjorat. Una quarta part de les entitats

no han volgut respondre a aquesta qüestió. Destaca la proporció d'entitats residencials que manifesten que la seva situació ha empitjorat respecte de l'any passat. Per contra, el sector d'ajuda a domicili presenta una millor situació. A nivell territorial, les entitats amb seu a Mataró destaquen per manifestar una valoració més favorable que la resta d'entitats de la comarca.

Les entitats consideren que el sector es troba en la mateixa situació que l'any anterior, sobretot entre les entitats de Mataró i les que presten el servei d'ajuda a domicili.

Respecte de la Llei de la Dependència, cal destacar el fet que un 39% de les entitats consideren que no tenen prou informació. En la distribució per tipologia d'entitats, però, cal relativitzar el cas del sector sociosanitari, que només representa una entitat, i el cas de la categoria altres, on hi ha tres entitats. No obstant això, només un nombre reduït d'entitats (24%) manifesta tenir interès per participar en un grup de treball sobre el sector. A Mataró hi hauria interès per part d'una de cada dues entitats.

Pel que fa a l'impacte previst de la Llei de la Dependència, es posa de manifest un cert escepticisme de les entitats en relació amb l'impacte que pot tenir aquesta llei a curt termini sobre la seva activitat. El 41% de les entitats participants consideren que el sector continuarà igual, i un 34% opina que tindrà un impacte positiu. Malgrat aquestes expectatives ambivalents, la majoria de les entitats enquestades

(60%) es mostren interessades a rebre informació sobre l'acreditació per poder prestar serveis lligats a la Llei de la Dependència.

En general, les entitats consideren que els principals problemes del sector són la selecció del personal adequat, amb un nivell de resposta del 58%. No obstant això, cal tenir present que en funció del tipus d'activitat hi ha altres problemes

que també apareixen amb molta intensitat, com ara els costos salarials en el cas de les entitats que només

presten el servei d'ajuda a domicili, i els preus del mercat privat i de concertació amb l'Administració en el cas socio sanitari.